

SZEMLE

WÖRTERBUCH ZUR DEUTSCHEN MILITÄRGESCHICHTE

Az NDK Hadtörténelmi Intézetének kiadványa
A szerkesztő bizottság vezetője: Reinhard Brühl

(Militärverlag der DDR, 1—2. k., Berlin, 1985. 1120 o.)

Rendkívül jelentős vállalkozás nagyszerű eredménye látott napvilágot a közelmúltban. Az NDK Hadtörténelmi Intézetének kollektívája a *Friedrich Engels Katonai Akadémia*, az NDK Tudományos Akadémiájának Központi Történettudományi Intézete, a *Wilhelm Pieck Katonapolitikai Főiskola*, az *Ernst Moritz Arndt Egyetem Katonaorvosi Kara*, a *Hadsereg-múzeum*, a *Hadilevéltár* és a *Katonai Kiadó*, valamint a *Nemzetvédelmi Minisztérium* és egyes alárendelt magasabb katonai parancsnokságok munkatársainak a bevonásával több évi előkészítő munka után megjelentette a *Német hadtörténelmi szótár* címet viselő kétkötetes művet. A szokatlanul gazdag szemléltető anyaggal (térképekkel, vázlatokkal, táblázatokkal, fényképekkel, művészeti alkotások fotóival, stb.) illusztrált, figyelemreméltóan szép kivitelű munka a közel hétszáz alap-címszóval olyan kézikönyvet jelent, amely minden, a hadtörténelem iránt érdeklődőnek azonnali segítséget nyújt az alapfogalmak megértéséhez, egyúttal pedig minden hadtörténelmi kutató számára tartalmazza a legfontosabb adatokat, meghatározásokat — és nemcsak a német múlttal kapcsolatosan.

A vállalkozást tíztagú szerkesztő bizottság irányította, amelynek élén *R. Brühl* állt. A különböző kutató és irányító helyeken tevékenykedő száznál is több címszói által elkészített szövegeket egy ugyancsak tíztagú tudományos feldolgozó bizottság öntötte végleges formába *K. Schütze* irányításával.

Időben a katonai demokrácia korától a fejlett szocializmus építésének időszakáig fogja át az előttünk fekvő mű a német hadtörténelem alapfogalmait, alapvető eseményeit. Az egyes témákat illetően figyelembe veszi a katonapolitika, a háborúk, a haderők, a haditechnika, a katonai viselet, a hadművészet, a hadiszokások, a katonai igazságszolgáltatás, a katonai orvoslás, a katonasport, a katonazene, a hadelméleti gondolkodás, a katonai könyvkiadás,

a katonasajtó, a hadtörténetírás történetét egyaránt. Az osztályharc állandó szem előtt tartásával a német nép forradalmi és haladó katonapolitikai és katonai hagyományai, valamint az NDK szocialista katonapolitikája, honvédelme és szövetségi kapcsolatrendszere kapott tág teret. A másik oldalról ugyancsak bőven foglalkoznak a címszói a porosz-német militarizmus agresszív politikájával és haderőivel, beleértve az NSZK felfegyverzését és NATO-kapcsolatrendszerét.

A kétkötetes munka szerkesztőit a célszerűség vezette az egyes címszavak összeállításában. A címszavak szigorú német abc-rendben következnek, többtagú címszó esetében általában az első tagzó az irányadó. A címszavak megadásában az a praktikus elv volt az irányadó, hogy a keresett fogalom minél könnyebben megtalálható legyen, ezért számos esetben eltekintettek az egzakt meghatározástól a közismert megnevezés kedvéért. A csatatörténetben a tájékozódást a hely és év megadása teszi lehetővé. A földrajzi megnevezés a szokásos német nyelvű használatnak megfelelő, de az eligazodást a földrajzi névmutató a nem németeknek is megkönnyíti. A keresett fogalom fellelését számos utaló címszó segíti. Ugyancsak mutató segíti a használt rövidítések feloldását. Fontos figyelmeztetés, hogy a személynevek a legegyszerűbb formában szerepelnek, méltóságjelzők és egyebek nélkül, rendfokozatként pedig a címszóban tárgyalt időben viseltet adják meg a szerzők.

Az egyes címszavakhoz tartozó szövegben azonos módon az általános meghatározással és egyetemes történeti adatokkal indítanak a szerzők, ezután ismertetik a német vonatkozásokat, miközben szigorúan követik a történelmi fejlődés menetét. Példaként álljon itt az *Artillerie* (tüzérség) címszó felépítése: fogalmi meghatározás, a kifejezés etimológiája, előzmények a tüzérgyereket megelőző időkből, első eszközök Európában a XIII. század-

ban, ezek elterjedése, a német haderőkben való betagozódás, a XIV—XVIII. századi fejlődés, az önálló fegyvernemmé alakulás, a XIX—XX. századi továbbfejlődés, mai eszközök, típus szerinti áttekintés az NDK Nemzeti Néphadseregében és az NSZK Szövetségi Véderájában rendszeresítettekről. A rendkívül világos szöveg megértését még 11 tábla 67 képe is segíti. A címszavak egységes szerkezeti felépítése nagyban megkönnyíti a csupán egyetlen adatot kereső kutató vagy csupán érdeklődő dolgát. Az élvezetes stílusú szöveg azonban bizonyára sok alkalmi használót arra fog ösztönözni, hogy ismeretei bővítésére az egész címszót elolvassa, sőt talán még arra is, hogy tovább lapozgatva, egyéni érdeklődésének megfelelően továbbiakat is áttanulmányozzon.

Ha magyar olvasóról van szó, akkor nagy örömmel fogja lapozgatás közben azt tapasztalni, hogy nemcsak a *huszár* vagy *Magyar Néphadsereg* címszóval találkozik, hanem ismerős címszavakban még sokkal több magyar

vonatkozással. A múltban oly gyakori porosz—osztrák, illetve német—osztrák háborúk a legfontosabb eseményeket tárgyaló külön címszavakkal ugyanis bőséges terjedelemben szerepelnek e munka lapjain. Az egyszerűség kedvéért pedig csupán osztráknak nevezett hadakban, amelyek valójában császári—királyiak voltak, mindenkor jelentős számban szerepeltek magyarok is, így ezek a címszavak róluk is szólnak, rájuk is vonatkozó adatokat, tényeket tartalmaznak.

Amikor tehát őszinte örömmel üdvözljük az NDK testvérintézményének közelmúltban megszületett, feltétlenül széles körben figyelemreméltó vállalkozását, ezt a rendszerezett ismereteket közlő művet, a benne szereplő német, egyetemes és magyar vonatkozású hadtörténelmi tények, adatok fontosságára tekintettel, azonnal határozottan ajánljuk is ismeretei elmélyítésére a hadtörténelem iránt érdeklődő és németül tudó minden magyar figyelmébe.

Zachar József

MAURICE KEEN

CHIVALRY

(Yale University Press, New Haven — London, 1984. 303 o.)

A szerzőnek, aki már sok értékes tanulmányt publikált a lovagságról, sikerült a témáról minden igényt kielégítő monográfiát írnia.

Meghatározása szerint a lovag olyan előkelő társadalmi helyzetű, rendszerint nemesi származású ember, aki képes magát hadi lóval és nehézlovas fegyverzettel felszerelni, s akit lovaggá avattak. A lovagság etikájában harcias, arisztokratikus és keresztény elemek olvadnak egybe.

A monográfiában az ideológiatörténeti és művelődéstörténeti fejtegetések a legbővebbek, de hadtörténelmi téren is sokat tanulhatunk a szerző érdekes előadásából.

Megállapítja, hogy bár a kengyel feltalálása már a VIII. század óta megnövelte Nyugat-Európában a lovasság fontosságát, mégis csak a XI. században fejlődött odáig a lovasság harceljárása, hogy a lándzsás nehézlovasok lovasrohama döntötte el a csaták kimenetelét. Egyes szerzők nézetével szemben úgy véli, hogy ez semmi esetre sem fejlődött ki 1000 előtt, inkább csak a XI. század végére.

A lándzsát a lovas négyféle módon használhatja: 1. Súlypontjánál megragadva szúr vele, úgy hogy a lándzsa *feljebb* van a harcos vállánál. 2. Súlypontjánál megragadva szúr vele úgy, hogy a lándzsa *feljebb* van a harcos vállánál. 3. Dobja a lándzsát. E három használati formához *könnyű lándzsa* (dárda, gerely)

a megfelelő. A negyedik módszer az új: a lándzsát hónalj alá fogják, s az egész test, sőt az ügétő ló súlyát kihasználva döfnek vele. Ez utóbbi módszerhez kengyel, megfelelő formájú, a hátat megtámasztó nyereg és *nehéz lándzsa* (kopja) szükséges. Pilyenkor a lándzsát a súlypontnál *hátrább* kell megragadni. A képes ábrázolások szerint e harceljárás elterjedésében a XI. század második fele a döntő periódus.

A IX—X. századi ábrázolásokon a lándzsát még az első három módon használják. Egy-két XI. századi ábrázoláson azonban már a negyedik módszert láthatjuk, így az 1080-ban keletkezett admonti bibliában és főként a szintén 1080 táján készült Bayeux-i kárpiton. Ez utóbbin a lovasok mind a négyféle módon használják a lándzsát. Három lovagnak, kik lándzsájukat a negyedik módon használják, a többiekénél nehezebb lándzsája van. Ezen zászlócska (pennon) van, ami hajítását lehetetlenné teszi.

Harminc évvel később a negyedik módszer már általánossá válik az ábrázolásokon, így a Bayeux-i kárpit fontos fejlődési szakaszt ragad meg.

A szerző szerint a képes ábrázolások félrevezetők is lehetnek, mert a művészek néha régebbi képeket másolnak, s így, ha kizárólag a képes ábrázolásokból indulnánk ki, a techni-